

**SANOATLASHUV DARAJASINI OSHIRISHNING IQTISODIY
QONUNIYATLARI, TAMOYILLARI VA OMILLARI**

Erkayev Akrom Normuxammadovich

Toshkent davlat istisodiyot universiteti

(DSc) mustaqil izlanuvchisi

ORCID: 0009-0001-2638-7958

erkayevakrom27@gmail.com

ANNOTATSİYA

Mazkur maqolada sanoatlashuv darajasini oshirishning iqtisodiy qonuniyatlari, uning nazariy tamoyillari hamda rivojlanishga ta'sir etuvchi asosiy omillar iqtisodiy nazariya nuqtayi nazaridan tahlil qilingan. Petti–Klark, Engel, Kuznets, Cheneri–Sirkuin, Kaldor, Lyuis, Baumol va Rodrik nazariyalari asosida sanoatlashuvning tarkibiy transformatsiyadagi o'rni yoritilgan hamda O'zbekiston iqtisodiyoti uchun ilmiy xulosalar shakllantirilgan.

Kalit so'zlar: sanoatlashuv, tarkibiy transformatsiya, iqtisodiy o'sish, Petti–Klark qonuni, Kaldor qonunlari, Verdoorn effekti, mehnat unumdorligi, deindustrializatsiya, sanoat siyosati.

Sanoatlashuv mamlakat iqtisodiyotining tarkibiy jihatdan yuqori unumdor tarmoqlar foydasiga transformatsiyalanishi hamda iqtisodiy o'sishning sifat jihatdan yangi bosqichga o'tishini ifodalaydi. Jahon iqtisodiyoti tajribasi shuni ko'rsatadiki, barqaror iqtisodiy rivojlanishga erishgan davlatlarning aksariyati aynan sanoatlashuv bosqichi orqali yuqori daromadli iqtisodiyotga aylangan.

Sanoatlashuvning eng muhim iqtisodiy qonuniyati Petti–Klark qonuni hisoblanadi. Ushbu qonunga ko'ra, iqtisodiy rivojlanish jarayonida mehnat va kapital resurslari qishloq xo'jaligidan sanoatga, keyinchalik esa xizmatlar

sohasiga ko'chadi. Mazkur qonuniyat iqtisodiy rivojlanishning obyektiv bosqichma-bosqich xarakterini ifodalaydi hamda sanoatlashuvni iqtisodiyot tarkibini modernizatsiya qilishning asosiy mexanizmi sifatida tavsiflaydi.

Mazkur qonuniyatning talab tomonidagi asosini Engel qonuni tashkil etadi. Aholi daromadlarining ortishi natijasida oziq-ovqat mahsulotlariga sarflanadigan xarajatlar ulushi kamayib, sanoat va xizmatlar mahsulotlariga talab nisbatan tezroq o'sadi. Natijada sanoat ishlab chiqarishini kengaytirish iqtisodiy zaruratga aylanadi. Demak, sanoatlashuv faqat ishlab chiqarish imkoniyatlarining kengayishi emas, balki iste'mol tarkibining obyektiv o'zgarishi bilan ham belgilanadi.

S. Kuznets hamda X. Cheneri tadqiqotlari iqtisodiy o'sish tarkibiy siljishlar bilan uzviy bog'liqligini ilmiy asoslagan. Ularning xulosalariga ko'ra, iqtisodiy rivojlanishning asosiy manbai resurslarning past unumdor tarmoqlardan yuqori unumdor sanoat tarmoqlariga oqib o'tishidir. Shu sababli sanoat ulushining o'sishi iqtisodiy o'sish sifatining muhim mezoni hisoblanadi.

Sanoatlashuvning ishlab chiqarish samaradorligiga ta'siri N. Kaldorning uch qonuni orqali izohlanadi. Mazkur nazariyaga ko'ra, sanoat ishlab chiqarishining kengayishi yalpi ichki mahsulotning tezroq o'sishini ta'minlaydi, sanoat ichidagi mehnat unumdorligini oshiradi hamda boshqa tarmoqlarda ham unumdorlikning ortishiga xizmat qiladi. Biroq zamonaviy tadqiqotlar ushbu qonuniyatlarning samaradorligi sanoatning texnologik darajasi bilan bevosita bog'liqligini ko'rsatmoqda. Shuning uchun yuqori texnologiyali ishlab chiqarishlarni rivojlantirish sanoatlashuv siyosatining ustuvor yo'nalishi bo'lishi zarur. A. Lyuisning ikki sektorli modeli sanoatlashuvning asosiy omillaridan biri sifatida mehnat resurslarining qishloq xo'jaligidan sanoatga oqib o'tishini asoslaydi. Bunda mehnatning yuqori unumdor tarmoqlarga ko'chishi umumiy ishlab chiqarish hajmi va aholi daromadlarining o'sishini ta'minlaydi.

Shu bilan birga, zamonaviy iqtisodiyotda D. Rodrik tomonidan ilgari surilgan erta deindustrializatsiya konsepsiyasi sanoatlashuv siyosatiga yangi talablarni qo‘ymoqda. Rivojlanayotgan mamlakatlarda sanoat ulushining nisbatan past daromad darajasida pasayishi global raqobatning kuchayishi va texnologik o‘zgarishlar bilan izohlanadi. Bunday sharoitda sanoat siyosati yuqori qo‘shilgan qiymat yaratadigan hamda eksportga yo‘naltirilgan qayta ishlash tarmoqlarini rivojlantirishga qaratilishi lozim.

Tadqiqot natijalari sanoatlashuv darajasini oshirish quyidagi tamoyillarga asoslanishi zarurligini ko‘rsatadi: tarkibiy mutanosiblikni ta‘minlash; innovatsion rivojlanish va texnologik modernizatsiya; mehnat unumdorligini izchil oshirish; yuqori qo‘shilgan qiymat yaratish; eksport salohiyatini kengaytirish; hududlar sanoatlashuvining muvozanatli rivojlanishini ta‘minlash.

Shuningdek, sanoatlashuv darajasiga ta‘sir etuvchi asosiy omillar sifatida investitsiyalar hajmi, inson kapitali sifati, ilmiy-texnologik salohiyat, infratuzilma rivojlanganligi, institutsional muhit, raqamlashtirish, global qiymat zanjirlariga integratsiyalashuv hamda davlatning samarali sanoat siyosati alohida ahamiyat kasb etadi.

Xulosa qilib aytganda, sanoatlashuv darajasini oshirish iqtisodiyotning tarkibiy transformatsiyasini jadallashtirish, yuqori unumdor ishlab chiqarishlarni rivojlantirish va iqtisodiy o‘sish sifatini oshirishning muhim omili hisoblanadi. O‘zbekiston sharoitida sanoat siyosati yuqori texnologiyali va eksportbop ishlab chiqarishlarni rivojlantirish, qayta ishlash sanoatining ulushini kengaytirish hamda sanoatda bandlikni oshirish orqali barqaror iqtisodiy rivojlanishni ta‘minlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Petty W. *Political Arithmetick*. London, 1690.
2. Clark C. *The Conditions of Economic Progress*. London: Macmillan, 1940.
3. Fisher A.G.B. *The Clash of Progress and Security*. London, 1935.

4. Engel E. *Die Produktions- und Consumtionsverhältnisse des Königreichs Sachsen*. Dresden, 1857.
5. Kuznets S. *Modern Economic Growth*. Yale University Press, 1966.
6. Chenery H., Syrquin M. *Patterns of Development, 1950–1970*. Oxford University Press, 1975.
7. Kaldor N. *Causes of the Slow Rate of Economic Growth of the United Kingdom*. Cambridge University Press, 1966.
8. Lewis W.A. *Economic Development with Unlimited Supplies of Labour*. The Manchester School, 1954.
9. Baumol W. *Macroeconomics of Unbalanced Growth*. American Economic Review, 1967.
10. Rodrik D. *Premature Deindustrialization*. Journal of Economic Growth, 2016.